

Banii există doar dacă vorbim despre ei. Considerații asupra teoriei banilor la Searle

Abstract: John Searle's approach to institutions makes reference to the nature of words we use in order to describe them. According to Searle, a full grasp of the terms used in sentences such as the declaration "this is money!" is both impossible and functionally unnecessary. This essay is a condensed version of the relevant aspects in which Searle considers institutions and intentionality, together with some critical standpoints and observations, mainly concerning the impact of the non-linguistically formulated background upon linguistically-formulated speech acts. The first part of the essay concerns Searle's 7-tier division of facts, and various related concepts, from subjectivity to teleology. The second part focuses on institutional reality, as Searle sees it, and also regarding the views of several of his critics, most notably Barry Smith. It also reviews his more recent articles specific to the institution of money. The third part concerns key notions, such as intentionality, background and language, in an attempt to unravel more of how Searle views the interaction of human mind and behavior as it relates to the aforementioned institutions, since it is not a matter of assimilation, but of coping and relating to what Searle calls "desire-independent" reasons for actions.

Keywords: speech act, collective intentionality, fiat money, background, desire-independent reason

1. Categorizarea lui Searle și relevanța ei

În eseu de față doresc să descriu propunerea lui John Searle cu privire la statutul ontologic al banilor, care se dezvoltă pe parcursul mai multor volume și articole. În prima secțiune descriu o schemă care

---

Matei GHIMIȘ

Doctorand în științe politice,
Facultatea de Științe Politice, SNSPA
matei.ghimis@gmail.com

---

privește categorizarea ontologică a lui Searle, în general, cu banii aflați pe ultima treaptă, de cel mai mare rafinament social. În cea de-a doua secțiune mă concentrez pe acea parte din schemă care mi se pare relevantă, anume analiza ontologică a instituțiilor, și aduc în discuție argumente pro și contra, din partea criticilor notabili ai lui Searle. În cea de-a treia, deschid mai mult calea către argumente proprii și pun accentul pe noțiunile de *fundal* și de *act ilocuționar*, din moment ce teza principală a lui Searle se referă la felul cum actele ilocuționare¹ se manifestă pe marginea *fundalului*. Cea de-a patra este concluzia.

Parcursul intelectual al lui John Searle, urmărit în linii foarte mari, începe din sfera filosofiei limbajului, cu publicațiile despre Speech Acts (1969), continuă cu cele formal considerate ca fiind în domeniul filosofiei minții, cum ar fi Intentionality: An Essay on the Philosophy of Mind (1983), iar mai apoi în domeniul ontologiei sociale, cu The

Construction of Social Reality (1995) și Making the Social World (2010). La o privire mai atentă, Searle tratează mintea și instituțiile sociale aplicând, pe cât posibil, același cadru conceptual dezvoltat dinspre filosofia limbajului, lucru recunoscut de autor.²

Există o clasificare schematică făcută explicit de Searle asupra faptelor, care poate fi găsită în volumul *The Construction of Social Reality*. Voi reveni asupra schemei în mai multe rânduri. Miezul taxonomic al volumului se află aici. *Banii* sunt pe ultima treaptă – faptele legate de bani sunt cele mai recente, mai artificiale și mai dependente de limbaj. Pentru a înțelege rolul banilor pentru Searle, trebuie înțeleasă concepția lui despre intenționalitatea colectivă și despre raportul ei față de limbaj. Ceea ce încerc să arăt sună destul de extravagant: pentru Searle, banii sunt un fenomen prin care centrele de putere se folosesc de mijloace lingvistice, nu neapărat în mod conștient, pentru a influența în favoarea lor intenționalitatea colectivă, poziție pe care el nu a formulat-o explicit.

Consider că ar fi utilă o anumită distincție preliminară pentru a naviga mai ușor între cele 7 niveluri ale schemei respective. Fenomenele sunt de două feluri, în ceea ce ne interesează: fenomene *fără substrat lingvistic* și fenomene *cu substrat lingvistic*. Există câteva piedici și neclarități din opera lui Searle pentru o asemenea clasificare, dintre care menționez trei, urmând a le explica pe parcurs:

1. După Searle, există fenomene care au substrat nonlingvistic dar nu pot fi descrise decât lingvistic.

2. În unele locuri, ca în *The Construction of Social Reality*, Searle consideră drept trăsătură definitorie a limbajului semantica: faptul că trimite către un sens. În altele, ca în *The Making of the Social World*, îi adaugă și alte trăsături necesare (are sintaxă și elemente discrete și manipulabile) [MSW, 68]. Am în vedere varianta din MSW, mai generală, în cealaltă variantă fiind mai problematică distincția față de proto-limbajul animal.

3. Searle folosește într-adevăr distincția lingvistic / nonlingvistic, în alt mod. Ceea ce Searle numește ”lingvistic” aici consider că ar trebui numit ”metalingvistic angajativ”, sau cumva similar.

Iată, pe scurt, cele șapte niveluri, și modul cum se leagă între ele. Câte un membru din cele două din nivelul inferior se bifurcă pe cel superior. Folosesc, deci, abrevieri, pentru termeni introduși în rândul precedent. [CSR, 121]³:

1. Faptele sunt de două feluri: Brute (ex: Există zăpadă pe Muntele Everest) și Mentale (ex: Mă doare.)

2. FM (Fapte Mentale) sunt: Intenționale (Ex: Vreau să beau apă) și Nonintenționale (ex: Mă doare.)

3. FMI sunt: Singulare (Ex: Vreau să beau apă) și Colective = Fapte Sociale (Hienele vânează un leu.)

4. FS (Faptele Sociale) sunt: Cu asignare de funcție (Inima funcționează pentru a pompa sânge.) și fără (Hienele vânează un leu.)

5. FSCAF sunt: Funcții nonagentive (Inima funcționează pentru a pompa sânge.) și agentive (Aceasta este o șurubelniță.)

6. FSCAFA sunt: Funcții Cauzal Agentive (Aceasta este o șurubelniță.) și Funcții de Statut = Fapte Instituționale (Aceștia sunt bani.)

7. FI (Funcțiile de Statut) sunt lingvistice (Aceasta este o promisiune.) și nonlingvistice (Aceștia sunt bani.)

Altfel spus, faptele despre bani sunt mentale (1), intenționale (2), colective (3), cu asignare de funcție (4) agentivă (5) de statut (6), care nu se referă direct la limbaj (7). Cam toți acești termeni au sens tehnic.

Când Searle spune "mental", se referă la proprietatea de a avea statut *ontologic* subiectiv. Noțiunea nu trebuie confundată cu cea de statut *epistemic* subiectiv. Epistemic subiective sunt judecățile de valoare, cum ar fi "Rembrandt este un artist mai bun decât Rubens. [CSR, 8] Ele nu pot constitui obiectul de cercetare al unei științe, spre deosebire de cele *epistemic* obiective. În plan ontologic, distincția subiectiv/obiectiv se referă la cu totul altceva: ontologic subiectiv este fenomenul intern, perceput ca atare, pe când ontologic obiectiv este fenomenul exterior. "Mă doare!" este un astfel de fenomen *ontologic subiectiv* dar *epistemic obiectiv*. Se pot face investigații științifice pornind de la judecata că "mă doare" din moment ce ea exprimă un *fapt*, nu este o judecată (epistemic) subiectivă. (1)

Faptele mentale la Searle pot fi intenționale cu privire la obiecte exterioare sau nu (2). Prin intenții, oamenii adaugă obiectelor fizice *trăsături relative la observator*, care sunt epistemic obiective și intrinseci minții, nu obiectelor. [CSR, 10] O bucată de fier există intrinsec ca bucată de fier, dar ceea ce îi dă și statutul de șurubelniță este intenționalitatea celor care au făcut-o, au cumpărat-o, au folosit-o, etc. Se poate observa în practică faptul că dacă eu spun "Aceasta nu este o șurubelniță" despre o șurubelniță, propoziția va fi falsă. Adevărul nu depinde de mine, de intenționalitatea singulară, ci de intenționalitatea colectivă (3), spre deosebire de "Vreau să beau apă". Am fi tentați să credem că propoziții ca "Aceasta este piatra cu care închid ușa." descriu fapte singulare intenționale, ceea ce nu ar fi în concordanță cu ideile lui Searle.

Sigur, în schema descrisă, intenționalitatea colectivă poate face și alte lucruri, nu doar să asigneze funcții (4). Punctul este problematic, dar se bazează pe ideea că "we-intend" este un fenomen biologic primar: orientarea către un "noi" prin care facem acțiuni apare înaintea asignării de funcții. [CSR, 24] Ar merita o discuție mai pe larg ceva mai jos, din moment ce în volumul *Intentional Acts and Institutional Facts, Essays on John Searle's Social Ontology* (ed. S Tsohatzidis, Springer, 2007) există critici importante. Ca exemple, H. Racoczy și R. Tuomela consideră că animalele non-umane încă nu au intenționalitate colectivă, iar R. Wilson consideră că animalele deja impun funcții de statut. [Intentional Acts and Institutional Facts, 6-7]. În orice caz, trebuie subliniat: la Searle, intenționalitatea colectivă este un fenomen pre-lingvistic: dispun de ea și hienele atunci când se coordonează în cadrul vânătorii.

Nu orice asignare de funcție presupune că fenomenul are, după distincția de care m-am folosit inițial, substrat lingvistic. Searle, am arătat, afirmă că "Inima funcționează pentru a pompa sânge." este un fapt mental colectiv. Nu ar afirma același lucru despre "Inima pompează sânge.", care este un fapt brut. Elementul relevant adăugat de minte este impunerea funcției, mai exact, explicarea cauzalității în termeni de valori și teleologii. El scrie "Chiar și atunci când descoperim o funcție în natură, ca de exemplu funcția inimii, descoperirea constă în descoperirea proceselor cauzale împreună cu asignarea teleologiei asupra acelor procese cauzale" și "Nu există fapte naturale dincolo de fapte cauzale [dar] parte din ceea ce vocabularul funcțiilor adaugă vocabularului cauzelor constă în setul de valori, inclusiv scopurile și

teologia la modul general.” [CSR, 15] Fenomenul bății, se vede, *nu are* substrat lingvistic, dar devine explicabil prin asignarea unei funcții, care i se potrivește până la epuizarea descriptivă: spunem că pompează ”pentru a” evita moartea, deși evoluția naturală care a produs inimile n-a avut niciodată vreo orientare teleologică, ci este produsul hazardului. Alte obiecte, cum sunt șurubelnițele sau scaunul, sunt definite și construite *tocmai* în virtutea funcției conferite de agentul uman. Au deci caracter agentiv. (5). [CSR, 20] Agența⁴, vom vedea din alte referințe, este manifestată (cel puțin când nu mai sunt prezente obiectele) prin substratul lingvistic.

2. Analiza ontologică a instituțiilor

Trebuie spus că restul volumului CSR se ocupă explicit de ceea ce Searle numește în mai multe rânduri ”analiza ontologică a faptelor instituționale”, deci a celei de-a doua ramuri din al șaselea nivel (6), analiză pe care unii autori o consideră grav incompletă. Din volumul de eseuri critice menționat anterior, două eseuri atrag atenția în acest sens: *The Varieties of Normativity: An Essay on Social Ontology* de Leo Zaibert și Barry Smith și *Searle Versus Durkheim* de Steven Lukes. Primul are ca teză încadrarea lui Searle în seria unor legal-pozitiviști, ca H. L. A. Hart și, scriu ei, John Rawls: autori care nu înțeleg că normativitatea instituțiilor este multiplă, adică pe lângă sensul explicit al actului ilocuționar constitutiv, la care se poate ajunge prin analiză logică, există și alte efecte sistemice pentru aceeași normă, fără de care ea nu ar avea sens în societate. [IAIF, 140] Poziția lui Zaibert și Smith este rezumată astfel:

„[Există] un soi diferit de forță normativă— cea care derivă din stări intenționale. Ce s-ar întâmpla dacă ne-am concentra nu pe actele ilocuționare când interpretăm instituțiile legale și sociopolitice, ci mai degrabă pe stările intenționale care le subîntind? [IAIF, 169]

Cel de-al doilea eseu aduce în discuție ceva legat de acele stări care lipsesc din viziunea lui Searle: faptele sociale studiate de Émile Durkheim și de toată tradiția lăsată în urma sa contează deoarece produc derivări ale intenționalității altfel decât prin *act ilocuționar*. Două din cele mai faimoase teorii ale lui Durkheim sunt luate ca exemple. Una este cea potrivit căreia în orașe, din cauza creșterii volumului demografic și a densității morale, se dezvoltă și diviziunea muncii. Alta afirmă că rata sinuciderilor va crește din cauze sociale: insuficiență regulare normativă (anomie) plus insuficiență integrare socială (egoism). Lukes le explică în termeni contemporani: oamenii se comportă rațional în fața oportunităților și a resurselor oferite de oraș atât pe piața muncii, cât și față de posibilitățile de afirmare afectivă insuficient de sigure. [IAIF, 196-198]. Altfel spus, oamenii caută un soi de împlinire, iar instituțiile sunt văzute instinctiv doar ca oportunități formulate *implicit*. Formulez în avans o poziție personală: nimic nu pare a contrazice posibilitatea ca o formulare explicită a unui *act ilocuționar* să fie anulată de propria formulare implicită. Considerând că vedem o normă ca pe o posibilitate de realizare a împlinirii, cât timp ea este propusă fără să pară realizabilă la nivel intuitiv, nu văd de ce propunerea nu ar deveni motiv pentru respingerea nu numai a normei inițiale, dar și a altora similare din viitor.⁵

Searle nu neagă asemenea interpretări, dar, atunci când este confruntat cu procese exterioare analizei logice a promisiunilor, tinde să le considere contingente, și nu este clar dacă motivele sale sunt strict metodologice, pentru ontologia văzută ca disciplină, sau țin de o luare de poziție mai profundă, cu privire la procesualitatea internă a societăților. Strategia se poate observa în schimbul de replici cu Barry Smith, anterior cronologic eseului deja menționat.

Trecând peste multe obiecții demontate de Searle, mă opresc asupra a două⁶ observații. Prima ține de descrierea situației unui tablou fictiv, care se află în posesia unei familii. Acea posesie a fost declarată cu o zi în urmă, de niște documente care atestă că tabloul aparținuse strămoșilor familiei respective cu o sută de ani în urmă, dar a fost pierdut / confiscat. Interpretarea lui Smith este că, proprietatea fiind un *obiect relațional*, tabloul a fost mereu proprietatea familiei, chiar și atunci când intenționalitatea colectivă și designarea aferentă doreau altceva. Statutul ontologic al proprietății se aplică retroactiv, din momentul descoperirii actelor. [The Construction of Social Reality, An Exchange, 290] Putem teoretiza dacă obiectul creează intenționalitatea (relațional) sau intenționalitatea creează obiectul (designativ) altundeva. În orice caz, Searle expediază problema, sub pretextul că ar ține de aria legislației sau a istoriei, deci de "contingență", nu de ontologie. [CSRE, 307] Cea de-a doua observație este că Searle consideră că principala formulă folosită de el în CSR pentru a descrie asignarea, "X contează ca Y în C" este un instrument mnemonic, nu o formulare serioasă.⁷ [CSRE, 301] De fapt, după cum afirmă și în alte locuri [IAIF, 20], formula are sens doar în măsura în care se referă la crearea puterilor deontice noi, adică atunci când conferă un statut instituțional.

Subliniez deci faptul că teoriile relevante propuse în CSR au sens doar dacă le considerăm ca fiind o analiză a *puterii* și, cu aceasta în minte, urmează să revin la teoria lui Searle din textul inițial. Am ales să prezint obiecțiile înainte de a prezenta poziția lui Searle deoarece cred că pot fi folositoare mai degrabă ca o cheie de interpretare decât pe postul de contraargumente distructive.

Revenind la CSR, șurubelnițele, se poate observa, nu sunt instituții – uzul lor apare cumva natural, dintr-o rețea de intenționalități. Instituțiile, în schimb, apar o dată cu regulile lor constitutive. Forma generală a unei reguli este "X contează ca [counts as] Y în contextul C", ca de exemplu "Hârtiile emise de Biroul de gravare și imprimare (X) contează ca bani (Y) în Statele Unite (C)." [CSR, 28] Evident, nu oricine, indiferent de situație, poate impune o asemenea regulă, ci doar în conformitate cu toată încrengătura instituțională, mai ales că în cazul banilor, impunerea are loc la nivel de *type*, nu de *token*. Mai exact, în cazul unei bancnote pierdute într-o imprimărie oficială, Searle ne spune, ea va fi o formă de ban chiar dacă nimeni nu se va folosi de bancnota respectivă niciodată. Cazul diferă de cel al unui război, unde recunoașterea publică a autorităților pentru fiecare război în parte, scrie Searle, este o condiție ca o confruntare să devină război. Recunoașterea războiului ca atare are loc pentru fiecare element (*token*), iar recunoașterea banilor are loc dinainte pentru toate elementele de tipul (*type*) definit inițial. [CSR, 33-34]

După cum sugera schema inițială, Searle evită să recunoască abilitățile animalelor de a impune un statut, dar le recunoaște capacitatea de a avea intenționalitate colectivă. Exemplul hienelor este relevant și pentru a circumscrie intenționalitatea colectivă umană: asemenea oamenilor, hienele se coordonează pentru a vâna prada. În decursul vânătorii, ele răspund nu doar față de pradă, ci și una față de cealaltă, și, așa cum scrie Searle, "*contribuția fiecărui animal în cadrul comportamentului colectiv va avea alt conținut decât intenționalitatea colectivă*", identic cu modul în care oamenii joacă în echipă. [CSR, 38] Aceasta înseamnă că, în descrierea unui grup, pentru Searle nu contează doar formulările particulare de tip "eu joc X", ci și un anume tip ori mecanism (superior, ireductibil) de coordonare.

Se poate vedea cum, după Searle, hienele nu au nevoie de (proto-)conceptul de "pradă", ci doar de instinct. Atunci când avem de-a face cu impunerea particulară a unui statut de către un om, ca, de exemplu, a avea gândul "Acesta este un scaun" și a folosi scaunul ca atare, este,

deci, tot o derivare a abilităților lingvistice care provin din intenționalitatea colectivă. *FSCAFA (5) sunt, toate, FMIC, nu FMIS (3)*. Faptele sociale cu asignare de funcție agentivă sunt colective, nu singulare. Exemplul paradigmatic pentru nașterea instituțiilor, scrie Searle, este cel al graniței perisabile: Presupunem că la un moment dat un trib primitiv a împrejmuit un teritoriu cu un zid. În timp, zidul nu va mai însemna doar o barieră fizică, ci și o barieră simbolică. După altă perioadă de timp, din zid ar putea să rămână doar niște pietre, dar locuitorii i-ar conferi același statut: străinii n-ar putea ”intra” decât cu acceptul locatarilor. Pe de altă parte, animalele, chiar dacă folosesc instrumente, n-ar putea transmite uzul lor prin intenționalitate colectivă [CSR, 39-40], ci, reiese, doar prin observare și imitație.

Revenind la bani, ceea ce face ca anumite bucăți de hârtie să fie bani nu derivă din structura lor (din X), ci din recunoașterea colectivă a acelei impuneri de statut, ”X contează ca Y în C”. Trăsăturile lui X sunt necesare dar insuficiente pentru impunere și pentru rezistența acceptării în timp. În orice caz, este nevoie de ceva și din partea lui X pentru ca propoziția ”aceștia sunt bani” să fie acceptată în timp, iar sentimentul lui Searle este că asistăm la un truc de magie. [CSR, 44-45] Totuși, observa și Smith în articolul menționat, banii deja nu mai au suport fizic (X), și continuă să funcționeze. Ca răspuns, Searle vorbește de momente istorice multiple de asignare a funcției banilor, ceea ce nu neagă rostul solidității câte unui suport, chiar și atunci când suportul se află în mintea umană.⁸ Mai trebuie menționat și faptul că nu doar perimarea lui X, ci și perimarea lui Y poate duce la dispariția funcției, iar exemplul dat de Searle este cel al hiperinflației: chiar dacă toți banii sunt bani, uneori Y nu mai este util. [CSR, 48] Notez ca posibilă o legătură cu tema împlinirii, a calculului rațional și a oportunităților, din comparația lui Lukes, dar și cu noțiunea de fundal (*background*) a lui Searle, ce va fi analizată spre finalul articolului.

Când apar funcțiile de statut la modul general și, pentru bani, la modul special? Nu este nevoie doar de o degradare asemănătoare zidului devenit graniță, ci oamenii deja se folosesc de limbaj într-un mod avansat. Subliniez că Searle *nu oferă* o analiză detaliată a modului cum trebuie organizată rețeaua de putere, ci doar invită la reflecție cu privire la momentele în care au loc *acte ilocuționare* cu valoare de impunere a unui statut social. De exemplu, atunci când cineva declară ”Ședința se suspendă!” sau ”Te numesc președinte!”, sau, în țările musulmane, atunci când un bărbat spune de trei ori ”Divorțez!”, ceea ce constituie condiția pentru divorț. [CSR, 54] Evident, există o relație sistematică între instituții: pentru ca cineva să poată impune unele funcții, el însuși trebuie să îndeplinească niște condiții și să fie numit. Un cetățean al Statelor Unite (X) este numit președinte (Y) dacă îndeplinește setul de condiții formale cunoscut. Înainte de aceasta, ca un om (X) să fie numit cetățean (Y), el trebuie oricum să îndeplinească un set de condiții formale. Similar, se poate vedea cum ”Ședința se suspendă!” are sens ca declarație doar dacă este făcută de un judecător într-un anumit context. Aceste legături, mai mult sau mai puțin piramidale, formează ceea ce Searle numește *structura logică a societăților* complexe. [CSR, 80] Pentru toate ar fi nevoie de limbaj, care are cel puțin două roluri: *creația inițială și mentenanța* faptelor instituționale. [CSR, 105] Probabil un model bun de degradare a unei funcții sociale pentru Searle ar fi unul care ar avea printre parametrii negativi degradarea lui X și cea a lui Y, iar printre cei pozitivi frecvența de uz a sintagmelor mentenanței.

În ceea ce privește, specific, apariția banilor prin acte declarative, se poate urmări articolul *Money: Ontology and Deception (2017)*. După ce trece prin niște exemple ”de manual” privind funcțiile și tipurile de bani, Searle ajunge la o clasificare proprie, între bani de tip *marfă, contract și lipsit de bază*. Toți banii, după Searle, sunt de tip *fiat* – apar ca urmare a unei

declarații, dar doar în cazul unor bani recentți dispăre baza, sau rămâne ca bază doar declarația. Searle găsește 4 funcții ale banilor, pe care le extinde în 10 trăsături. Prescurtând, bani sunt putere deontică: prin conferirea de drepturi și obligații se pot cumpăra obiecte și servicii, se pot face plăți de taxe, se poate depozita valoarea (ca în cazul unui cont bancar), se poate măsura valoarea (ca în cazul unei mașini scumpe). Sunt esențialmente sociali (au sens doar în prezența insușiilor), digitali (trebuie să fie numărabili), sunt folosiți în virtutea altui scop, transferabili sau schimbabili, nonperimabili și nu pot fi folosiți decât de creaturi cu capacități cognitive înalte. [MOD, 1455-1456]. Toate acestea, se observă, sunt fie trăsături necesare ale lui X, fie câte ceva din Y care are durabilitate în timp.

Pentru Searle, inclusiv folosirea aurului și a argintului din primele stadii istorice ale banilor conținea o asignare de statut: atunci când pe o monedă apărea un număr, aceea reprezenta o garanție din partea autorităților relevante (Imperiul Roman de exemplu) că moneda conține cantitatea de aur ștanțată. Astfel s-au obținut banii din primul stadiu: banii-marfă [commodity]. [MOD, 1458] Următorul stadiu este cel al banului-contract, sub formă de promisiune: banca promite să plătească deținătorului unei anumite bancnote o sumă de bani. Cândva, sugerează Searle, o asemenea promisiune avea acoperire, dar trecerea la bani lipsiți de bază s-a petrecut printr-o serie de "înșelăciuni" (deceptions) din partea instituțiilor. Prima a avut loc atunci când băncile nu aveau cu ce să plătească deținătorii bancnotelor decât cu, eventual, alte bancnote. Cea de-a doua, atunci când împrumuturile bancare au ajuns să fie mai mari decât ar putea băncile să restituie la un moment dat. Cea de-a treia, atunci când au ajuns să fie mai mari decât ar putea să restituie în total, prin faptul că rezervele bancare sunt doar de câteva zeci de procente din împrumuturi. [MOD, 1460-1461] Cea de-a patra este cea pe care Searle o numește înșelăciunea ontologică: banii lasă impresia că ar garanta o anumită putere de cumpărare, dar de fapt doar specifică un număr de unități abstracte, a căror valoare în uz variază. Searle subliniază acest fapt: "esența banilor este puterea, iar puterea nu este fixată de valoarea numerică, ci doar de valoarea numerică relativă la prețuri și datorii." [MOD, 1463] Cea de-a cincea înșelăciune, care pare cumva recapitulativă, este cea potrivit căreia noi am crede că banii ar avea în spate ceva, când de fapt nu au nevoie de nimic în afara declarației. [MOD, 1464]

Consider că există în toate acestea un revers al medaliei despre care Searle nu vorbește: termenul de *înșelăciune* (deception) presupune și *încredere*. Pare evident că, până și pentru o istorie fictivă, cele cinci acte nu ar fi putut avea loc simultan, sau în lipsa unor centre de putere privilegiate. Mereu, pe parcurs, oamenii s-au acomodat cu noile situații, observând încrederea reciprocă prin intenționalitatea colectivă, ceea ce a făcut ca sistemul să se propage. Chiar dacă bancnotele nu sunt bani în virtutea trăsăturilor lor intrinseci, sunt bani în virtutea unui capital de încredere, nu apar din senin. Această poziție mi se pare că decurge natural din afirmațiile lui Searle. În orice caz, realizarea "pot să cumpăr X cu această bancnotă" nu este, se poate vedea, identificabilă cu angajamentul (fals) al băncilor de a plăti datoriile, și de fapt nu este o înșelătorie, ci un adevăr. De aici se poate dezvolta o temă de cercetare în cadrul ontologiei sociale, legată de raporturile dintre reguli formale la nivel de *act ilocuționar* și cele neexplicite. Nu a făcut, totuși, obiectul cercetării lui Searle.

3. Conținutul propozițional al actelor ilocuționare și interacțiunea sa cu fundalul

Se poate delimita mai bine poziția lui Searle față de limbaj și față de rolul său în formarea instituțiilor, deși problema este încurcată. Pentru început, trebuie spus că trăsătura definitorie pentru limbaj în cazul lui Searle este semantica, nu generativitatea sau conectorii logici: cuvintele reprezintă sau simbolizează ceva care se află dincolo de ele. Stările prelingvistice intenționale, după Searle, reies din natura obiectelor, nu din cea a impunerii unei funcții intenționale lingvistice. Pentru a complica suplimentar aparatul conceptual, Searle introduce încă două distincții. Una este între *fapte* independente de limbaj și fapte dependente de limbaj, și avem ca exemple "*Există zăpadă și gheață pe Muntele Everest*" și "*«Există zăpadă pe Muntele Everest» este o propoziție a limbii engleze*". Cealaltă este între *gânduri* dependente de limbaj și gânduri independente de limbaj. [CSR, 60-61]

Aparent, propozițiile care se referă la limbaj explicit, și pe care le-am numit metalingvistic-angajative la început, descriu fapte dependente de limbaj, iar cele care descriu fapte brute sunt independente. Peste câteva pagini aflăm totuși că *toate propozițiile care conțin termeni care presupun reprezentări mentale (gânduri) cu caracter lingvistic intră de asemenea în prima categorie*. Voi considera, deci, situația vorbirii despre propoziții ca fiind trivială și nu găesc vreun motiv pentru care o invocă autorul. Extinderea cere totuși interes. Care sunt acele gânduri dependente de limbaj? Așa cum remarcă Searle, câinii pot să dorească oase fără a avea conceptul de "os", dar doar oamenii pot să dorească bani, deoarece "*mișcarea de la X la Y este eo ipso o mișcare lingvistică*." [CSR, 63] Nu este clar, totuși, când anume Searle face saltul de la înțeles în general la asignare de funcție în mod convențional. Searle vorbește des de necesitatea abilităților cognitive, dar nu pune accent pe elasticitatea semanticii.⁹

Prefer drept ilustrare un exemplu, similar cu cele date de Searle: "*Pe 26 Octombrie a plouat în București*" este o propoziție care exprimă un gând cu substrat lingvistic, care poate exista în mintea unui om, dar nu și în mintea unui câine. Acest gen de propoziții, spune Searle, nu se pot traduce nici în limba mayașă, deoarece în calendarul lor nu există același sistem de convenții. [CSR 65] Evident, se pot importa convenții și se pot explica termeni, dar sistemul de referință este foarte complex, ar trimite la tot setul de convenții istorice care au definit calendarul; când este anul 0, de ce Februarie are 28 sau 29 de zile, etc. Același tip de act este și "*X înscrie 3 puncte*", în cadrul unui meci: agentul, spune Searle, trebuie să aibă un mod de a reprezenta noul statut, iar pentru aceasta, are nevoie de termeni din limbaj (sau, o formulare ulterioară, de "vehicul"). [CSR, 69] Subliniez, agentul *nu are nevoie* să cunoască istoria instituției, nici vreo înțelegere profundă a termenilor pe care îi folosește, ci doar să se raporteze la intenționalitatea colectivă, unde termenul deja se află în uz.

Ajungem astfel la un termen cheie – fundalul (background). Doresc să arăt că elasticitatea semanticii umane este o parte din backgroundul intențional colectiv, și sper să nu mă îndepărtez prea mult de noțiunile lui Searle. Conceptul este rezumat astfel: "*Stările intenționale funcționează doar având un set de capacități de fundal care nu constă în fenomene intenționale*." [CSR 129] Prin *capacități*, Searle are în vedere abilități, dispoziții, tendințe. Pe baza referinței implicite la ele, ne spune Searle, atunci când auzim "Taie iarba!", înțelegem automat că trebuie să folosim mașina de tuns iarba, prin "Taie tortul!", că trebuie să folosim cuțitul, iar din "Ea i-a dat cheia și el a deschis ușa", că el a deschis exact acea ușă, și nu alta. Altfel spus, presupunem referința la situații habitual-familare. Fundalul are și alte roluri decât

interpretarea lingvistică, cum ar fi că facilitează interpretarea percepției (cazul rață/iepure al lui Wittgenstein) și structurează conștiința: folosește categorii pentru a determina familiaritatea faptelor noi. De aceea, Searle spune că fundalul *nu constă* în credințe și dorințe, dar ”credințele și dorințele sunt satisfăcute în raport cu fundalul.” [CSR, 130-135]. S-ar putea spune că, după Searle, o parte din comportamentul uman are loc automat, separat de dorințe și de intenții, chiar dacă i-am putea asigna un *telos*, la fel ca în cazul funcționării inimii. De fapt, disputa dintre Searle și Lukes sau Zaibert se reduce la caracterul ontologic *versus* superficial al acelei asignări.

Pentru a ilustra cum fundalul nu conține reguli dar este sensibil la reguli, Searle dă drept exemplu un jucător de baseball. Acesta învață regulile jocului practic instantaneu, dar adaptarea lui la joc, felul cum comportamentul său devine mai fluent și mai eficient, ține de dezvoltarea unor abilități de fundal. La fel stă situația și în ceea ce privește uzul banilor. [CSR, 142]. De ce exact jucătorul tinde spre perfecționare nu se spune, probabil este ceva contingent. Rețin totuși faptul că regulile nu trebuie să fie incluse direct în gândirea umană pentru a funcționa, ci este de ajuns coerciția repetată în raport cu ele.

Menționez și completările relevante din *Making the Social World* (2010). Aici, Searle renunță la universalitatea formulei ”X contează ca Y în C”, și ia în considerare și alte forme de impunere a funcțiilor de statut. Notez două situații. Prima este cea a declarațiilor, practic centrul argumentativ al volumului, care răspunde situațiilor de tip ”free-standing Y term”. Crearea unei corporații *ex nihilo* presupune de fapt crearea unor noi puteri pentru cei implicați. A doua este situația unei recesiuni, ceea ce Searle numește consecințe sistematice (systematic fall-outs). Acestea pot fi studiate de macroeconomie și nu sunt considerate de Searle ca fiind fapte instituționale. [Making of the Social World, 20-23]

Apare explicitată și ideea de *direcție a potrivirii* – atât actele ilocuționare cât și stările intenționale pre-lingvistice au o direcție sau alta. Taxonomia lui Searle cuprinde 5 variante de *acte ilocuționare*. (1) Asertivele (descrierile, aserțiunile) au direcție cuvânt-către-lume și își primesc confirmarea din starea lumii. (2) Directivele (ordine, comenzi) au direcție lume-către-cuvânt și își primesc confirmarea prin mișcarea organismului. (3) Comisivele (promisiuni) au aceeași direcție ca directivele. (4) Expresivele (scuze, mulțumiri) transmit stări mentale. (5) Declarațiile au amândouă direcțiile în același timp și sunt singurele care nu pot exista în lipsa limbajului. Așa cum afirmă Searle deseori, faptele asociate declarațiilor există strict prin faptul că li se declară existența. [MSW, 69]

În decursul cărții, Searle pune accentul pe rețeaua de fapte instituționale, care interacționează constant cu raționalitatea umană. Încă din CSR, Searle amintea de structura logică a societății, dar și, prin extensie, de structura logică a intențiilor umane. Și totuși, ce se întâmplă cu comunitățile unde membrii consideră ca relevante seturi de norme diferite? La fel și în cazul indivizilor, deși este evident că nu pot deține două credințe *conștiente* opuse, pare ciudată afirmația atunci când se aplică în cazul celor inconștiente. O soluție este dată de ceea ce Searle numește *motive pentru acțiune diferite de dorință*. Multe există, sunt trăsături instituționale și pot fi în conflict, dar, conform explicațiilor lui Searle, existența lor nu ajunge ca ele să fie și acceptate, ci mai este nevoie și de o dorință ca mecanism selectiv. [MSW 100, 128] Un exemplu ar fi util: când spun că mi-e foame, îmi apare în minte un motiv pentru acțiune dependent strict de voință, când spun că vreau să înscriu un punct într-un joc, mă raportează la întreaga logică instituțională și lingvistică care îl interesează pe Searle. Nu este vorba că așa face ceva independent de voință, dar nu toate motivele pentru care fac ceva ”provin” din voință. În orice caz, după

cum se observă, *Searle transferă problema conflictului dintre credințe către contingenta intenționalității colective*. Nici dorința care duce spre acțiune nu este, strict vorbind, a mea, ci a grupului, față de care mă raportez volitiv ca o vioară în cadrul unui concert.

Una dintre formulările în limbaj comun cu privire la funcționarea declarațiilor este următoarea:

„Recunoaștem, colectiv, că o funcție de statut Y există în contextul C, și deoarece un subiect uman S stă în anumite relații adecvate R față de funcția de statut Y în C, recunoaștem și că S are puterea de a face A – actele determinate de funcția de statut Y.” [MSW 103]

Citatul mi se pare suficient de clar încât să nu necesite alte explicații. Mai adaug și că Searle în MSW admite posibilitatea unor înțelesuri care crează o realitate care trece de acele înțelesuri, și vede acest lucru ca pe un domeniu de cercetare valid. Astfel explică recesiunea. Un alt exemplu dat este cel al papei: nu are puteri divine, dar prin afirmația că ar avea puteri divine capătă, observă Searle, reale puteri deontice. [MSW, 114-118] Analog, nu mi se pare aleatoriu faptul că pe bancnotele americane scrie ”In God we trust”: implică astfel un act de autoritate, necesar pentru recunoașterea acelei relații R de către comunitate. O eventuală schimbare bruscă a numerotării bancnotelor din baza 10 în baza 6 ar putea fi un dezastru tocmai deoarece ar compromite acel R relativ la C. Elasticitatea semanticii nu este infinită.

Întorcându-mă la distincțiile preliminare, rămâne întrebarea dacă în cazul intenționalității colective chiar avem un substrat lingvistic sau doar o descriere care se face în mod necesar în termeni lingvistici. Dacă am căuta prin descrierea fenomenului din MSW, nu am găsi decât indicii spre cea de-a doua. ”Eu” am o intenție colectivă ca ”noi” să facem ceva, exprimabilă prin faptul că eu îmi aduc contribuția, așteptându-mă la contribuția din partea celuilalt. [MSW, 52] Nu pare că ar mai fi nevoie nici de o exprimare verbală, nici de o reprezentare mentală cu caracter lingvistic care să persiste pe parcursul unui duet. Similar cu proprietatea tabloului menționat de Smith, nu văd de ce nu putem spune că duetul a fost mereu (retroactiv) rezultatul intenționalității noastre, de vreme ce nu putem ști ce așteptări și intenții am avut la vremea respectivă. Discuția este prea largă pentru eseu, mă limitez deci la a afirma că alți autori au observat aici dificultăți în poziția lui Searle. Gilbert, de exemplu, susține că pentru intenționalitatea colectivă contează formele de organizare, nu stările mentale ale grupului. [IAIF, 46] Sper totuși că acest eseu va fi util și pentru o asemenea direcție de cercetare.

4. Concluzie

Câteva chestiuni ar trebui reluate. La începutul eseului am menționat accentul pus de Searle în CSR pe limbaj ca semantică, deci ca trimitere către altceva. Am respins opțiunea deoarece, în acest caz, multe animale ar deține limbaj, dar nu și abilitatea de a se referi la concepte noi, cum ar fi cel de punct în cadrul unui joc, și prin urmare nu ar putea construi o realitate instituțională. Ar fi corect, dar irelevant. Pe de altă parte, dacă acceptăm să definim limbajul ca în MSW, cu sintaxă și elemente discrete și manipulabile, și cu toată compoziționalitatea dată de ”structura logică” a societăților (declarativele dau compoziționalitate), ne găsim în situația în care avem nevoie de limbaj pentru o societate *complexă*, dar nu, așa cum pretinde Searle în CSR, pentru orice societate *posibilă*. Într-adevăr, dimensiunea juridică este complexă și saturată lingvistic și putem expanda descrierea lingvistică la infinit, prin efectul acordeon [MSW, p. 31], dar aceasta evident nu are cum să corespundă modului cum

procesăm cognitiv normativitatea. Nu găsim justificarea suficientă pentru care Searle a renunțat la a crede că au loc asignările singulare, pentru oameni sau pentru animale.

După o linie de argumentare pornind de la teoria fundalului, comportamentul uman este structurat în jurul declarațiilor, fără ca acestea să fie o parte a lanțului cauzal al acțiunilor. Cognația umană se raportează la ele printr-un proces continuu de aproximare. După alte observații, din primele părți ale CSR, subiectivitatea, și implicit limbajul, ar fi o descriere "la alt nivel" pentru procesele fizice. Aceasta contează pentru definiția statutului ontologic al banilor, deoarece fie acesta este interior minții noastre, fie este exterior, ca orizont construit prin declarații pe care încercăm doar să le aproximăm comportamental. Consider totuși că acel caracter de asignare colectivă a intenției banilor, chiar dacă nici măcar nu se face prin minți, ci doar prin organizare, este suficient pentru a-i considera ca fiind un fenomen subiectiv, din moment ce nu ține de natura substratului fizic al obiectului. Deși s-ar putea să nu coincidă cu sensul comun al termenului de "subiectivitate", criteriul este suficient dacă urmărim taxonomia lui Searle – crezămintele nu sunt interne, ci trimit și interacționează cu ceva extern. Se poate observa cum acceptarea statutului banilor, ca fiind o entitate cu bază lingvistică, exterioară minții umane, permite și receptarea inflației în aceeași minte, ca rezultat al proceselor exterioare: *fundalul se modifică, la rândul lui, ca răspuns la actele ilocuționare*. Pe marginea acestui sistem de autoritate, care transmite automat că "X este bani", depășind mereu înțelegerea concretă a ceea ce înseamnă a fi bani, din moment ce sensul termenului a fost sublimat istoric (la fel ca sensul de "punct" în cazul unui joc), vor apărea așteptări care nu sunt incluse în propunerea inițială. Acestea nu au caracter lingvistic, din moment ce complexitatea lor este asemenea răspunsului corect în cadrul unui duet. Din păcate, deși Searle lasă deschisă posibilitatea pentru construirea unei teorii generale a reacției față de actele ilocuționare, simplul fapt, așa cum îl descrie el, că o obligație există cât timp este recunoscută ca atare de către o comunitate, nu ajunge. În schimb, putem fi siguri că există stabilitate, împlinire și nemulțumire, aceasta reieșind din descrierea pe care o face Searle fundalului, și că pârghiile spre împlinire vor fi folosite instinctiv, chiar dacă nu în mod optim. Cei care au bani vor pune accent pe faptul că îi au, din moment ce îi pot produce (prin acte declarative) în măsura în care sunt crezuți. La un punct, elementele necuprinse în cogniție, cum ar fi inflația, schimbă fundamental procesele.

Referințe

- Searle, John R, *The Construction of Social Reality*, 1995, The Free Press, New York
1. Searle, John R., *Social Ontology, The Problem and Steps Towards a Solution*
  2. Racoczy, Hannes; Tomasello, Michael, *The Ontogeny of Social Ontology: Steps to Shared Intentionality and Status Function*
  3. Zaibert, Leo; Smith, Barry, *The Varieties of Normativity: An Essay on Social Ontology*
  4. Lukes, Steven, *Searle Vs Durkheim*
  5. Gilbert, Margaret, *Searle and Collective Intentions*
(1), (2), (3), (4), (5) în
Tsohatzidis, Savas L (ed.). *Intentional Acts and Institutional Facts, Essays on John Searle's Social Ontology*, 2007, Springer, Dodrecht
- Searle, John R, Smith, Barry, *The Construction of Social Reality, An Exchange via American Journal of Economics and Sociology*, 62:2, 2003
- Searle, John R, *Money, Ontology and deception via Cambridge Journal of Economics* 41, 2017
- Searle, John R, *Making the Social World, The Structure of Human Civilization*, Oxford University Press, 2010, New York

Note

¹ Act ilocuționar, act de vorbire, *speech act* în limba Engleză, consider că este un termen suficient de ușor de înțeles intuitiv cât să nu necesite explicitări preliminare.

² O trecere în revistă a operei lui John Searle poate fi consultată pe site-ul oficial al enciclopediei Britanica <https://www.britannica.com/biography/John-Searle>, accesat pe 18.04.2019

³ În formă grafică în *The Construction of Social Reality*, p.121, exemplele și explicitările sunt luate din paginile următoare. Subliniez faptul că Searle nu dorește să ofere o clasificare exhaustivă, ci doar una relevantă pentru a circumscrie rolul instituțiilor și al banilor.

⁴ Termenul nu se găsește în uz în limba română, l-am folosit pentru a traduce "agency". Ar putea fi tradus ca "modul în care contează față de agenți" sau chiar "rostul, pentru oameni", dar anumite valențe mistice ale termenului "rost" m-au determinat să îl evit.

⁵ Ca anecdotă relevantă, pe data de 05.07.2017, Ministrul Educației Liviu Pop declara, "Educația e gratuită conform Constituției. În fapt, cineva trebuie să asigure această gratuitate. Statul asigură o parte din gratuitate, părintele asigură altă parte din gratuitate, copilul nu plătește nimic." Faptul că autoritățile relevante declară gratuitatea educației nu modifică nimic, poate în afara faptului că creează un precedent al inactivității

⁶ Deoarece Searle în schema lui împărțea obsesiv în câte două-două-două, aduc și eu câte două exemple oriunde pot.

⁷ Nu exagerez.

⁸ Mă refer și aici la posibilitatea referirii instinctive la proto-concepte, de această dată de către oameni.

⁹ Nu fac decât o reformulare a argumentului din Zaibert & Smith menționat anterior: semantica poate fi modificată de stări intenționale subînținse actelor ilocuționare.